

Titel: Om gudelig veltalenhed og om Aristoteles' retorik m.m.

Citation: "Om gudelig veltalenhed og om Aristoteles' retorik m.m.", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K27*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Tonny Aagaard Olesen; Steen Tullberg, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2011 .
Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-p319-kom-root.pdf> (tilgået 12. juli 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K27

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.
[Læs CC0-erklæringen](#)

◀ **gudelig** : som angår forholdet til Gud, religiøs, jf. Papir 321, i SKS 27, 333,20.

I trykt udgave: Bind 27 side 333 linje 1

◀ **Pauli apostoliske** : Paulus, den betydeligste skikkelse i den ældste kristendom, er født i Tarsus i Lilleasien; hellenistisk jøde; uddannet farisæer; deltog i forfølgelser af de jødiske landsmænd, der var kommet til tro på Jesus som Kristus. Oplevede o. 40 e.Kr. en kaldelse, hvor den opstandne Kristus viste sig for ham; forkyndte fra da af evangeliet om Kristus, især for ikke-jøder, og synes her at have været grundlæggeren af en mission, hvor der ikke samtidig fordredes overgang til jødedommen. Blev formentlig henrettet o. 65 under den rom. kejser Neros forfølgelser af de kristne efter Roms brand. Paulus er kendt på første hånd fra en række breve, skrevet i årene 51-55 og optaget i NT. De 13 breve, der i NT er overleveret under Paulus' navn, blev på SKs tid almindeligvis alle anset for ægte; i dag regnes normalt kun de syv eller ni for ægte, heriblandt Første Thessalonikerbrev, der er det ældste skrift i NT, samt Romerbrevet, de to Korintherbreve og Galaterbrevet. I de fire sidstnævnte breve fremtræder Paulus som en apostel, der hævder at have sit kald og dermed sin autoritet umiddelbart fra Gud og fra den opstandne Kristus. Apostlenes Gerninger, som er den anden store kilde til viden om Paulus, afspejler efter nutidens opfattelse en senere tids billede af hedningepostlen.

I trykt udgave: Bind 27 side 333 linje 2

◀ **Erudition** : grundig lærdom.

I trykt udgave: Bind 27 side 333 linje 3

◀ **primitiv** : autentisk, ægte, umiddelbart.

I trykt udgave: Bind 27 side 333 linje 4

◀ **inspireret** : under inspiration af Guds ånd, Helligånden, jf. 2 Tim 3,16.

I trykt udgave: Bind 27 side 333 linje 5

◀ **lilbud** : budskab, sendt i stor hast.

I trykt udgave: Bind 27 side 333 linje 11

◀ **vinkende** : lokkende, indbydende, kaldende.

I trykt udgave: Bind 27 side 333 linje 11

◀ **det gudelige Foredrag** : den Gud vedrørende el. religiøse tale (jf. Papir 321, i SKS 27, 333,20.), især den holdte prædiken.

I trykt udgave: Bind 27 side 333 linje 13

◀ **en Fritænken** : jf. forklaringen af 'fritænker' i C. Molbech *Dansk Ordbog* bd. 1-2, Kbh. 1833, ktl. 1032; bd. 1, s. 319, sp. 2: »den, som tænker frit (især om den, der i Religionssager ikke antager Kirkens Lærdomme).«

I trykt udgave: Bind 27 side 333 linje 16

◀ **thi forstaa Alle** : Meningen er formentlig: 'thi da forstaa Alle'.

I trykt udgave: Bind 27 side 323 linje 20

◀ **Peer og Povel** : alle og enhver. Talemåden henviste opr. til apostlene Peter og Paulus (333,2).

I trykt udgave: Bind 27 side 323 linje 22

◀ **aber** : af ty., men.

I trykt udgave: Bind 27 side 323 linje 23

◀ **føre det alt**: ganske.

I trykt udgave: Bind 27 side 323 linje 23

◀ **in concreto** : lat., i det konkrete; konkret.

I trykt udgave: Bind 27 side 323 linje 23

◄ **Sondby øster** : Sundbyøster, på SKs tid mindre by med skole, industri samt o. 100 gårde og huse, i Tårnby sogn på Amager.

I trykt udgave: Bind 27 side 323 linje 25

◄ **Til:** : se Papir 319, i SKS 27, 333. Se også et slettet stykke i renskriften af *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (1846; trykt som *Pap. VI B 98,83*, s. 191f.).

I trykt udgave: Bind 27 side 333 linje 28

◄ **gudelig** : 333,1.

I trykt udgave: Bind 27 side 333 linje 28

◄ **Tilforladelighed** : ubetingede pålidelighed.

I trykt udgave: Bind 27 side 334 linje 3

◄ **sandselige** : som vedrører den sanselige verden; fysiske.

I trykt udgave: Bind 27 side 334 linje 5

◄ **Hans Velærværdighed** : alm. titulatur i omtale af en gejstlig person. Til de enkelte rangklasser i rangforordningen af 14. okt. 1746 (med ændringer ved bekendtgørelse af 12. aug. 1808) var knyttet særlige tiltaleformer, if. hvilke 'Deres Velærværdighed' blev benyttet ved titulering af gejstlige personer, der var af laveste rang el. slet ikke omfattet af rangforordningen.

I trykt udgave: Bind 27 side 334 linje 6

◄ **Peer Degn ... hele Fadervor paa Græsk ... det sidste Ord var Amen** : hentyder til 1. akt, 4. scene, i Ludvig Holbergs komedie *Erasmus Montanus eller Rasmus Berg* (1731), hvor Peer Degn i samtale med Jeppe Berg og hans kone Nille siger: »Ach jeg har kundet for tyve Aar siden staae paa een Fod, og læse det hele Litanie paa Græsk. Jeg kan endnu komme ihu, at det sidste Ord heder Amen.« Jf. *Den Danske Skue-Plads* bd. 1-7, Kbh. 1758 el. 1788 [1731-54], ktl. 1566-1567; bd. 5. Bindene er uden årstal og sidetal.

I trykt udgave: Bind 27 side 334 linje 11

◄ **Noget om gudelig Veltalenhed** : sml. passagen i § 1 i A. »Det Pathetiske« i »Sectio II« i anden dels kap. 4 i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (1846), i SKS 7, 366f. – **gudelig:** 333,1.

I trykt udgave: Bind 27 side 334 linje 15

◄ **skuffer** : bedrager.

I trykt udgave: Bind 27 side 334 linje 25

◄ **Af et andet Manuscript ... (afsluttende Efterskrift)** : se tekstredegørelsen, s. 722.

I trykt udgave: Bind 27 side 334 linje 31

◄ **underfundigt** : listigt, snedigt.

I trykt udgave: Bind 27 side 335 linje 4

◄ **det gudelige Foredrag** : 333,13.

I trykt udgave: Bind 27 side 335 linje 15

◄ **Guds Huus** : fast udtryk for kirken, jf. 1 Tim 3,15, hvor talen er om, »hvorledes man bør omgaaes i Guds Huus, hvilket er den levende Guds Menighed« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 27 side 335 linje 15

◄ **Saa bør:** således.

I trykt udgave: Bind 27 side 335 linje 19

◄ **betrygget** : sikret, omgivet af tryghed.

I trykt udgave: Bind 27 side 335 linje 27

◀ **sandseligt** : som opfattes med sanserne.

I trykt udgave: Bind 27 side 335 linje 31

◀ **Den Forsøgte** : den (hårdt) prøvede.

I trykt udgave: Bind 27 side 335 linje 33

◀ **ret** stemt: virkelig, for alvor.

I trykt udgave: Bind 27 side 335 linje 34

◀ **Stypper** : fuser (i sit fag).

I trykt udgave: Bind 27 side 336 linje 14

◀ **Løverdags-Aften** : lørdag aften, hvor præsten forbereder sin prædiken.

I trykt udgave: Bind 27 side 336 linje 19

◀ **i Bøndernes Overtro, at Præsten har en Bog** : En kilde er ikke identificeret.

I trykt udgave: Bind 27 side 336 linje 35

◀ **Cyprianus** : da. betegnelse for en trolddomsbog, der i form af håndskrifter var udbredt blandt almuens kloge koner og mænd; sådanne håndskrifter kendes fra det 17. årh. og minder om de magiske Faustbøger i Tyskland. Den Cyprianus, betegnelsen er taget fra, var opr. en hedensk troldmand, der blev kristen og led martyrdøden som biskop i Antiokia i 290. Se fx beskrivelsen af *Cyprianus* i afsnittet om Faustbøger i R. Nyerup *Almindelig Morskabslæsning i Danmark og Norge igjennem Aarhundreder*, Kbh. 1816, s. 194-202, hvor Nyerup bl.a. fortæller følgende om skriftet, s. 194f.: »Det er paa dansk aldrig bleven trykt; det gjemmes kun i Manuscript; og den, der er i Besiddelse deraf, lader sig det aldrig vedgaae, at han ejer saadan en Skat. Jeg har aldrig seet den paa Landet, og i forrige Tider, da man paa den mindste Mistanke brændte Hexer og Troldfolk, er det begribeligt, at Ingen vovede at være bekjendt at han havde en Bog i sin Værge, hvorved han kunde skaffe sig Maskepie med den onde Aand. Jeg er ogsaa vis paa, at der neppe existerer i hele Danmark 10 Afskrifter deraf, ihvorvel man paa Landet ofte hører sige om en og anden klog Mand, at han har den. Bogen jeg mener er nemlig den skrækelige, den berygtede, den over den hele danske Bondeverden saa bekjendte / *Cyprianus*, / hvori man kan læse Fanden til sig og fra sig, og faae ham til at udrette hvad som helst man befaler, og hvori man kan lære at vise igjen, curere allehaande [alle slags] Sygdomme, tilintetgjøre Forhexelser, vide hvor der er Penge nedgravede i Jorden, dølgte Slinger og Hunde o. s. v.«

I trykt udgave: Bind 27 side 336 linje 36

◀ **en Haandbog for Præster** : se fx H.J. Birch *Haandbog for Præster og unge Geistlige* bd. 1-2, Kbh. 1791-95; J.B. Møinichen *Haandbog for Præster og dem, der agte at blive Geistlige*, Kbh. 1802; G.C. Krog *Landsbypræsten eller en Haandbog for Kandidater og unge Præster, især paa Landet*, Kbh. 1806; og Jens Møller *Haandbog for Præster i Særdeleshed med Hensyn til de Embedspligter, Lovgivningen foreskriver dem*, 2. meget forøgede udg., Kbh. 1834 [1830].

I trykt udgave: Bind 27 side 336 linje 36

◀ **Haandbog for Elskende** : If. en passage (trykt som *Pap. III B 41,27*) i kladden til »Ægteskabets æsthetiske Gyldighed« (ms. 2, i SKS K2-3, 12) i anden del af *Enten – Eller* (1843), sigtes der til G.F. Koch *Orakel der Liebe, Ehe und Freundschaft. Eine alphabetisch geordnete Sammlung gehaltreicher Gedanken über das Wesen, die Erfordernisse und den Zweck der Liebe, Ehe und Freundschaft*, Magdeburg 1841.

I trykt udgave: Bind 27 side 336 linje 37

◀ **her i Guds Huus er godt, turde vi blot blive her** : formentlig allusion til beretningen i Matt 17,1-8 om Jesu forklarelse på bjerget, hvor Peter siger til Jesus: »her er godt at være; vil du, da ville [vil] vi gjøre tre Boliger her; dig een, og Moses een, og Elias een«, v. 4 (NT-1819). – **Guds Huus**: 335,15.

I trykt udgave: Bind 27 side 337 linje 1

◀ **falder det (...) paa** : falder det ind, får det indfald.

I trykt udgave: Bind 27 side 337 linje 8

◀ **meditere** : (indgående) tænke over.

I trykt udgave: Bind 27 side 337 linje 9

◀ **Løverdag-Aften** : 336,19

I trykt udgave: Bind 27 side 337 linje 9

◀ **en ny Psalmebog** : Som et udtryk for, at den da gældende salmebog fra 1798 (337,18) ikke længere var tidssvarende, udsendte pastor N.F.S. Grundtvig det første bind af *Sang-Værk til den Danske Kirke*, Kbh. 1837 (ktl. 201). På stænderforsamlingen i Viborg i 1840 blev der fremsat et ønske om en ny salmebog, hvilket dog blev underkendt i resolution af 25. juni 1842, der i stedet sanktionerede et tillæg til den eksisterende salmebog. Året efter udgav biskop J.P. Mynster *Udkast til et Tillæg til den evangelisk-christelige Psalmebog (Foreløbig udgivet som Prøve)*, Kbh. 1843, men det blev forkastet allerede samme år på det nydannede københavnske præstekonvent, der forlangte en helt ny salmebog. I 1844 tiltrådte man på Roskilde præstekonvent et forslag om at nedsætte en komité (bestående af: E.V. Kolthoff, N.F.S. Grundtvig, H.L. Martensen, J.H.V. Paulli og P.J. Spang) til udarbejdelse af en ny salmebog; året efter udkom et 'prøvehefte', *Kirke-Psalmer udgivne til Prøve*, som imidlertid ikke vandt gehør. Til gengæld blev Mynsters tillæg på 58 salmer samme år autoriseret som *Tillæg til den evangelisk-christelige Psalmebog. Ved Kongelig Resolution af 20de Febr. 1845 autoriseret til Brug i de Menigheder, som maatte ønske at afbenytte det*, Kbh. 1845 (jf. ktl. 197). Dog fortsatte salmebogssagen.

I trykt udgave: Bind 27 side 337 linje 16

◀ **den evangeliske** : sigter til *Evangelisk-kristelig Psalmebog til Brug ved Kirke- og Huus-Andagt*, autoriseret ved kgl. resolution af 13. april 1798 (jf. ktl. 195-198, udgaver fra hhv. 1807, 1823 og 1845).

I trykt udgave: Bind 27 side 337 linje 18

◀ **ligegyldig ved** : indifferent over for, uinteresseret i.

I trykt udgave: Bind 27 side 337 linje 27

◀ **höchstens** : ty., højst, i det højeste.

I trykt udgave: Bind 27 side 337 linje 27

◀ **cfr. Journalen p. 158 n** : jf. Journalen JJ, s. 158 nederst, dvs. optegnelsen JJ:291, formentlig fra jan. 1845, hvor SK skriver: »Hvis jeg ikke husker fejl er det i Minna v. Barnhelm, at Lessing lader een af Personerne sige, at et Suk uden Ord er den bedste Maade at tilbede Gud paa. Det lyder ret godt, men betyder dog egl., at man ikke ret tør ell. vil indlade sig med det Religieuse, men kun engang imellem stirre derefter som efter Tilværelsens Grændse: de blaae Bjerge. Skal man iføre sig det Religieuse til daglig Brug, saa kommer der Anfægtelser.« SKS 18, 232. - Der sigtes til følgende replik i 2. akt, 7. scene, i G.E. Lessings lystspil *Minna von Barnhelm, oder das Soldatenglück* (1763), i *Gotthold Ephraim Lessing's sämmtliche Schriften*, bd. 1-28, Berlin 1825-27, bd. 29-32, Berlin og Stettin 1828, ktl. 1747-1762; bd. 20, 1827, s. 241: »Ein einziger dankbarer Gedanke gen Himmel ist das vollkommenste Gebet!«

I trykt udgave: Bind 27 side 337 linje 30

◀ **p. 130** : Journalen JJ, s. 130, dvs. optegnelsen JJ:240, formentlig fra aug. 1844, hvor SK skriver: »Har jeg overhovedet (hvor gjerne jeg end vilde have at Nogen skulde dele min Anskuelse) Lov at bruge min Kunst for at vinde et Msk., er det dog ikke paa en Maade at bedrage ham. Naar han seer mig bevæget, rørt begeistret o: s: v: saa antager han min Anskuelse, altsaa af en ganske anden Grund end jeg og en usand Grund. / De Fleste forstaae formdl. slet ikke hvad Talen er om, naar man har nogen Kunst at bruge saa skal man bruge den, ja den der ikke bruger den saaledes han er et usædeligt Msk, der ikke erkjender Pligten, uden Alvor, selvkjærlig o: s: v: Svar: Bæ!« SKS 18, 217.

I trykt udgave: Bind 27 side 337 linje 31

◀ **Forholdet til Videnskaben** : sml. et ikke anvendt forord »Noget om geistlige Leilighedstaler med et stadigt Hensyn til Aristoteles Rhetorik« af Johannes de silentio, i *Pap. VI B 133*, s. 219-226; s. 222-226.

I trykt udgave: Bind 27 side 337 linje 33

◀ **mine opbyggelige Taler** : sigter til *To opbyggelige Taler* (1843), *Tre Opbyggelige Taler* (1843) og *Fire opbyggelige Taler* (1843), i SKS 5, 7-174, samt *To opbyggelige Taler* (1844), *Tre Opbyggelige Taler* (1844) og *Fire opbyggelige Taler* (1844), i SKS 5, 177-381.

I trykt udgave: Bind 27 side 338 linje 1

◀ **det var ikke Prædikener** : sml. forordet til *To opbyggelige Taler* (1843), hvor SK skriver, at bogen »derfor blev kalden 'Taler' ikke Prædikener, fordi dens Forfatter ikke har Myndighed til at **prædike**«, SKS 5, 13,2f.; dette gentages enslydende i forordene til de følgende samlinger af opbyggelige taler (338,1), se SKS

5, 63, 113, 183, 231 og 289. Sml. følgende passage i tillæg, »Henblik til en samtidig Stræben i dansk Litteratur«, til kap. 2 i anden dels andet afsnit i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (1846), hvor det om SKs opbyggelige taler hedder: »De ere 'ikke Prædikener'; Prædikenen svarer nemlig til det Christelige, og til Prædikenen svarer en Præst, og en Præst er væsentligen hvad han er ved Ordinationen, og Ordinationen er en Lærers paradoxo Forvandling i Tiden, hvorved han i Tiden bliver noget Andet end hvad der vilde være den immanente Udvikling af Genie, Talent, Gave o. s. v.« SKS 7, 248,9-14.

I trykt udgave: Bind 27 side 338 linje 1

◀ **Hegel** : Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831), ty. filosof og teolog, fra 1818 til sin død prof. i Berlin. SK havde adskillige af Hegels værker, jf. ktl. 549-565.

I trykt udgave: Bind 27 side 338 linje 11

◀ **sit Attentat paa det Religieuse** : refererer til, at religiøs tro i Hegels (338,11) videnskabshierarki er underordnet filosofisk viden. If. Hegel befinder religion sig på det næsthøjeste trin i systemet af spekulativ viden, mens filosofi repræsenterer det højeste niveau. Religion er altså lavere end filosofi; religion indeholder nemlig stadig et empirisk element, eftersom den forstår det guddommeliges sandhed i form af 'forestillinger'; filosofien derimod forstår sandheden alene i form af 'begrebet' (dvs. uden nogen empirisk dimension). Religion er således at betragte som et ufuldkommet stadium på vej mod filosofiens absolutte viden, og man må lade det religiøse bag sig for at nå til denne filosofiske viden. – **Attentat**: angreb.

I trykt udgave: Bind 27 side 338 linje 11

◀ **Eders Sorg ... til Glæde, og Ingen tage den fra Eder** : hentyder til Joh 16,22, hvor Jesus til sine disciple siger: »Ogsaa I have da vel nu Bedrøvelse, men jeg vil see Eder igien, og Eders Hierte skal glædes, og ingen tager Eders Glæde fra Eder« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 27 side 338 linje 15

◀ **Apostelen** : sigter formentlig til Paulus (333,2).

I trykt udgave: Bind 27 side 338 linje 16

◀ **betryggede** : sikrede.

I trykt udgave: Bind 27 side 338 linje 21

◀ **Summa summarum** : lat., 'summernes sum'; hovedsum, endelig sammenfatning.

I trykt udgave: Bind 27 side 338 linje 21

◀ **Aristoteles Rhetorik** : SK ejede Aristoteles' *Retorik* i følgende to separate udgaver: *De arte rhetorica*, stereotypudg., Leipzig 1831, ktl. 1080, og K.L. Roths overs. *Rhetorik* (340,3). Desuden findes *Retorikken* i de udgaver af Aristoteles' samlede værker, som SK havde i sit bibliotek: *Aristotelis Opera cum Averrois commentariis* [Aristoteles' værker med Averroës' kommentarer] bd. 1-9, Venedig 1562-74, ktl. 1056-1068; *Aristotelis Opera omnia graece* [Alle Aristoteles' værker på græsk] bd. 1-5, udg. af J.T. Buhle, Zweibrücken 1791-97, ktl. 1069-1073; *Aristoteles Graece* [Aristoteles på græsk], udg. af I. Bekker, bd. 1-2, Berlin 1831, ktl. 1074-1075; og *Aristotelis Latine* [Aristoteles på latin], udg. af I. Bekker, Berlin 1831, ktl. 1076. – **Aristoteles**: fra Stageira (384-322 f.Kr), gr. filosof, logiker og naturforsker, elev af Platon; grundlagde 335 f.Kr. den peripatetiske skole i Lykeion.

I trykt udgave: Bind 27 side 338 linje 23

◀ **Enthymema er en rhetorisk Syllogisme** : se følgende passage i Aristoteles *Retorik*, 1. bog, kap. 1 (1355a 6-14): »Da nun offenbar ist, daß der wissenschaftliche Weg auf die Ueberzeugungsmittel hingerrichtet ist, und die Ueberzeugung ein Beweis (denn wir glauben da am Meisten, wo wir annehmen, daß Etwas bewiesen sey); und da der rhetorische Beweis das Enthymema ist, und dieses, um es kurz zu sagen, das triftigste Ueberzeugungsmittel ist; und da das Enthymema ein Syllogismus ist (...): so ist natürlich, daß, Wer am Meisten im Stande ist zu erkennen, woraus und wie ein Syllogismus entsteht, auch auf Enthymemen sich am Besten verstehen wird, indem er noch darauf achtet, worüber man Enthymemen bilde, und welche Unterscheidungen zwischen ihnen und den logischen Syllogismen sich vorfinden.« *Rhetorik*, overs. af K.L. Roth (340,3), s. 15. Se også noten, s. 18f., hvor Roth skriver: »Aristoteles setzt die Kenntniß seiner früher verfaßten dialektischen Schriften, welche zusammen Organon genannt werden, bei den Lesern der Rhetorik voraus (...). Er parallelisirt nämlich hier Rhetorik und Dialektik nicht nur im Allgemeinen, sondern auch in ihren Theilen, so daß er namentlich die dialektischen Syllogismen bei der Rhetorik wieder in wenig veränderter Gestalt, nämlich als *Enthymemen* finden läßt. Da er nun in der Schrift *von den sophistischen Widerlegungen* Cap. 10 und in andern dialektischen Schriften auch einen *sophistischen Syllogismus*

aufgeführt hat, so könnte man seiner Meinung nach fragen, welches rhetorische Enthymema diesem entspreche? Er antwortet darauf: nur der wirkliche und der scheinbare Syllogismus bilden für sich abgesonderte Classen, welchen in der Rhetorik die wirklichen und die scheinbaren Enthymemen II, 23. 24 entsprechen. Wird in der Dialektik ein scheinbarer Syllogismus *ein sophistischer* genannt, so ist das eine Bezeichnung von Seiten *der Absicht*, ohne daß derselbe eine neue Classe bildete, deren Correlat man in der Rhetorik aufzusuchen hätte.«

I trykt udgave: Bind 27 side 338 linje 24

◀ **Cap. II** : K.L. Roths oversættelse af Aristoteles' *Retorik* (340,3) er opdelt i bøger, som igen er opdelt i kapitler.

I trykt udgave: Bind 27 side 338 linje 25

◀ **Den retoriske Duelighed ... til at vække Troen (πιθανον)** : gengivelse af følgende passage i Aristoteles' *Rhetorik*, 1. bog, kap. 2 (1355b 26-27): »So sey nun die Redekunst ein Vermögen, an jedem Dinge Das, was Glauben erwecken kann, wahrzunehmen.« *Rhetorik*, overs. af K.L. Roth (340,3), s. 20. – **πιθανον**: gr. (pithanón), overbevisende, overtalende; sandsynlig, troværdig.

I trykt udgave: Bind 27 side 338 linje 26

◀ **Enhver anden vil ... vække Overbevisning (διδασκαλικη - πειστικη)** : forkortet gengivelse af følgende passage (i forlængelse af citatet i foregående kommentar) i Aristoteles' *Rhetorik*, 1. bog, kap. 2 (1355b 27-29): »Denn Dieß ist das Geschäft keiner andern Kunst; denn jede der andern will in Bezug auf ihren eigenthümlichen Gegenstand belehren und überzeugen«, *Rhetorik*, overs. af K.L. Roth (340,3), s. 20. – **διδασκαλικη**: gr. (didaskalikē), skikket til at undervise. – **πειστικη**: gr. (peistikē), skikket til at overtale, til at fremkalde overbevisning.

I trykt udgave: Bind 27 side 338 linje 28

◀ **πιστις, i Pluralis de Midler ... vækker Overbevisning** : se udtrykket 'die Ueberzeugungsmittel', der er Roths gengivelse af πίστεις (gr., písteis), pluralis af πίστις (pístis), tro, overbevisning, bevismiddel, bevisførelse. Jf. *Rhetorik*, overs. af K.L. Roth (340,3), s. 20.

I trykt udgave: Bind 27 side 339 linje 1

◀ **3 Arter af πιστεις ... 3) de der ligge i Talen selv ... at bevise** : gengivelse af følgende passage i Aristoteles' *Rhetorik*, 1. bog, kap. 2 (1356a 1-4): »Es sind drei Arten derjenigen Ueberzeugungsmittel [πίστεις], welche *durch die Rede* hergeschafft werden: sie wohnen nämlich theils *in dem eigenthümlichen Wesen des Sprechenden*; theils darin, daß man *den Zuhörer in eine gewisse Stimmung versetzt*; theils *in der Rede selbst*, indem sie beweist, oder zu beweisen scheint.« *Rhetorik*, overs. af K.L. Roth (340,3), s. 21. – **πιστεις**: 339,1. – **ηθος**: gr. (ēthos), sædvane, sæd og skik; karakter, væsen, måde at handle og tale på.

I trykt udgave: Bind 27 side 339 linje 3

◀ **Rhetoriken ... et Sideskud af Dialektiken ... Politik** : gengivelse af følgende passage i Aristoteles' *Rhetorik*, 1. bog, kap. 2 (1356a 25-27): »So wird die Rhetorik gleichsam ein Nebenschuß aus der Wurzel der Dialektik und des Theils der Moral, welche man Politik nennen kann.« *Rhetorik*, overs. af K.L. Roth (340,3), s. 22.

I trykt udgave: Bind 27 side 339 linje 7

◀ **αιτιον - ου αιτιον** : formentlig frit citat fra Aristoteles' *Retorik*, 2. bog, kap. 23 (1400a 29-31), hvor det bl.a. hedder: »ἄμα γὰρ τὸ αἰτίον καὶ οὐ αἰτίον« (gr., for årsagen og det, årsagen virker, hører sammen), jf. *Rhetorik*, overs. af K.L. Roth (340,3), s. 203: »Wieder eine kommt von der Angabe des Grundes, wenn dieser vorhanden ist, um zu beweisen, daß Etwas wirklich sey; und wenn derselbe nicht vorhanden, um zu beweisen, daß Etwas nicht sey; denn Grund und Folge sind zugleich da, und ohne Grund wird Nichts.«

I trykt udgave: Bind 27 side 339 linje 9

◀ **Rhetorik Cap. III** : 338,25.

I trykt udgave: Bind 27 side 339 linje 10

◀ **Tilhørerne ere 3 Arter ... 3) til Dommeren ... Ret - Uret** : skematisk gengivelse af følgende passage i Aristoteles' *Rhetorik*, 1. bog, kap. 3 (1358a 36 - 1358b 29): »Es gibt dreierlei Arten der Redekunst; denn so viele sind auch die Arten der Zuhörer. Dreierlei nämlich gehört zur Rede: der Redner, sein Gegenstand und Der, welchen er anredet; und seine Absicht geht auf Diesen, nämlich auf den Zuhörer. Der Zuhörer muß entweder bloßer Liebhaber, oder zur Entscheidung *über die Sache* berufen seyn, und zwar entweder über

Geschehenes, oder über Künftiges. Der Eine gibt Entscheidung über Künftiges, *wie das Mitglied der Volksversammlung*; der Andere über Geschehenes, *wie der Richter*; der Dritte über die Kunstleistung, *wie der Liebhaber*. Daher muß es drei Classen rednerischer Vorträge geben, die der *berathenden*, der *gerichtlichen* und der *Schau-Reden*. Die Berathung ist theils *zuredend*, theils *abrathend*; denn das Eine dieser beiden thut man immer, man mag nun Einzelnen rathen, oder öffentlich zum Volke sprechen. Vor Gericht ist's entweder *Anklage* oder *Vertheidigung*; denn Eines dieser beiden müssen die Parteien thun. Die Schauredede gibt theils *Lob*, theils *Tadel*. *Als Zeit hat vor sich*: der *Berathende die Zukunft*; denn sein Rathgeben betrifft Künftiges entweder mit Zureden oder mit Abrathen; *der Redner vor Gericht die Vergangenheit*; denn über das Geschehene führt jeder Zeit der eine Theil die Klage, der andere die Vertheidigung; *der Schauredner vornämlich die Gegenwart*; denn nach Vorhandenem lobt und tadelt man jederzeit, wiewohl man häufig Geschehenes in der Erinnerung und Künftiges in prophetischer Vorstellung zuzieht. *Der Zweck* ist bei jeder Classe verschieden; die drei Classen haben drei Zwecke: *der berathende Nutzen und Schaden*; denn wenn er zuredet, rät er, als zum Bessern, und wenn er abrät, thut er's, weil es das Schlimmere sey, und das Uebrige gebraucht er nur beiläufig, Recht oder Unrecht; Löbliches oder Verwerfliches. *Der vor Gericht Recht und Unrecht*, auch hier zieht man das Uebrige nur beiläufig zu. *Der Redner zu Lob und Tadel das Löbliche und das Verwerfliche*; das Uebrige zieht auch dieser mit herein.« *Rhetorik*, overs. af K.L. Roth (340,3), s. 32f. – **θεωρος**: gr. (theēros), tilskuer, tilhører. – **επιδεικτικός**: gr. (epideiktikós), fremvidende, stillende til skue. – **ὁ ἐκκλησιαστής**: gr. (ho ekklesiastēs), medlem af forsamling el. råd, fx folkeforsamlingen i Athen.

I trykt udgave: Bind 27 side 339 linje 11

◀ **1) Talerens Væsen (ἦθος) ... 3) Talen ... synes at bevise** : 339,3.

I trykt udgave: Bind 27 side 339 linje 22

◀ **1) ved Beraadslutninger ... 3) Lovtaler** : 339,11.

I trykt udgave: Bind 27 side 339 linje 25

◀ **Aristoteles ... »Tilhøreren« ... kun 1ste Bog 3^d Capitel ... Lidet** : 339,11.

I trykt udgave: Bind 27 side 340 linje 1

◀ **mit Exemplar af Oversættelsen** : sigter til Aristoteles' *Rhetorik*, overs. af K.L. Roth, bd. 1-2 [med fortsat paginering], i *Skriften zur Rhetorik und Poetik* bd. 1-2 (i *Aristoteles Werke*, i *Griechische Prosaiker in neuen Übersetzungen*, udg. af G.L.F. Tafel, C.N. Osiander og G. Schwab, bd. 132-133), Stuttgart 1833, ktl. 1092. SKs eget eksemplar er ikke identificeret.

I trykt udgave: Bind 27 side 340 linje 3